

*Швець Т. А.,**кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземної філології, перекладу та методики навчання
Університету Григорія Сковороди в Переяславі*

ЗАСОБИ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КАТЕГОРІЇ ЛОКАТИВНОСТІ У ФРАНЦУЗЬКИХ НАРОДНИХ ЧАРІВНИХ КАЗКАХ

Анотація. У статті відображені результати дослідження, присвяченого виявленню засобів вербалізації категорії локативності у французьких народних чарівних казках. Акцентовано увагу на важливості для людини простору як категорії її самоідентифікації у просторовому континуумі. Виявлено, що результати сприйняття об'єктивної реальності людиною знаходять своє втілення у зафіксованих мовою одиницях. У результаті проведеного дослідження сформульовано робочу дефініцію категорії локативності народних казок як специфічної моделі дійсності, відтвореної оповідачами, в якій визначене місце тривалості змальовуваних подій, положення об'єктів відносно один одного та їх рух.

Встановлено, що категорія локативності є предметом досліджень таких вітчизняних і зарубіжних науковців, як О.В. Бондарко, О.В. Виноградова, М.В. Всеволодова, Ю.М. Караулов, та багатьох інших. У своїх наукових розвідках вони трактують категорію локативності як досить складну функціонально-семантичну категорію, що відображає засобами мови усі різновиди просторового значення і виражає відображені свідомістю індивіда просторові відношення об'єктів. Опрацювання наукових праць з досліджуваної проблеми дозволило встановити, що обрана тема є актуальною і недостатньо розробленою.

Під час дослідження встановлено, що у французьких народних чарівних казках категорія локативності диференційована на простір оповідача і дійових осіб. Казковому простору притаманні такі характеристики: відкритість / закритість, абстрактність / конкретність, здатність до розширення / звуужування.

Засобами вербалізації категорії локативності у французьких народних казках виступають іменники, прислівники та дієслова з локативною семантикою, а також форми неозначеного артикля. Викладене вище дозволяє стверджувати, що засоби вербалізації категорії локативності, окрім безпосередньої вказівки на членування простору представниками французького народу, можуть передавати специфіку його просторових уявлень, відображаючи тим самим національний менталітет.

Ключові слова: категорія локативності, французька народна чарівна казка, вербальна інтерпретація, пізнавальна діяльність, місцезнаходження, просторова орієнтація.

Постановка проблеми. У процесі свого історичного розвитку людина усвідомлює себе у просторі, що охоплює як статичні координати предметів та їхніх ознак, так і динамічні характеристики, пов'язані з переміщенням у просторовому континуумі. Простір – одна з основних категорій, необхідних для самоідентифікації людини у навколишньому світі. Він є формою конструювання світу у свідомості індивіда, що знаходить своє відображення у мові – важливому явищі цивіліза-

ції, у формах якої зафіксовано результати пізнавальної діяльності людини, спрямованої на усвідомлення нею свого місця у просторовому вимірі. У межах категорії простору виділяють категорію локативності – досить складну категорію, що співвідноситься з предметами й явищами об'єктивної реальності та визначає місце тривалості подій, рух і положення предметів відносно один одного тощо.

Зацікавленість лінгвістів категорією локативності відзначається постійним характером особливо у наш час, коли дослідження мови проводяться у зв'язку з діяльністю людини, тобто у руслі антропоцентричної парадигми, яка засвідчує переорієнтацію інтересів дослідників з об'єкта на суб'єкт пізнання, тобто аналіз «людини в мові та мови в людині» [1, с. 5]. З огляду на викладене відзначаємо недостатню розробленість проблеми виявлення засобів вираження категорії локативності на матеріалі французьких народних чарівних казок, у яких відображено специфіку світосприйняття французького народу, що засвідчує необхідність подальших досліджень у цій галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню категорії локативності присвячені наукові праці О.В. Бондарка (визначає категорію локативності як функціонально-семантичну категорію) [2], О.В. Виноградової (вивчає категорію локативності у функціонально-семантичному аспекті) [3], М.В. Всеволодової (трактує категорію локативності як статичний процес перебування у певному місці або рух, що не виходить за межі певного простору) [4], Ю.М. Караулова (досліджує взаємозв'язок ядра мовної свідомості людини з її орієнтацією в оточуючому просторі) [5] та інших учених.

Попри наявність значної кількості наукових праць із досліджуваної проблеми, вони не дають вичерпної характеристики засобів вербалізації категорії локативності французьких народних чарівних казок, що й зумовило актуальність нашої розвідки.

Мета пропонованої статті – виявити засоби вербалізації категорії локативності у французьких народних чарівних казках.

З огляду на обмежений обсяг пропонованої розвідки як ілюстративний матеріал використано текст французької народної чарівної казки “La reau d'âne”.

Виклад основного матеріалу. У результаті проведеного дослідження було встановлено, що мовну категорію, за допомогою якої відбувається вербальна інтерпретація позамовних просторових відношень, називають категорією локативності. Категорія локативності є досить складною категорією, в якій поєднуються подієві сфери оточуючої людини реальності, особливості ландшафту, параметричні характеристики об'єктів, своєрідно відображені засобами мови, тощо.

Категорія локативності знаходить своє відображення в мові, у формах якої зафіксовано результати пізнавальної діяльності

індивіда. У лінгвістиці її трактують як семантичну категорію, здатну позначати всі різновиди просторового значення та виражати відображені у свідомості людей різноманітні просторові відношення предметів та явищ [6, с. 323].

У такий спосіб локативність пов'язують зі світосприйняттям людиною оточуючої реальності та певною системою координат, що визначають її місце у просторі. Категорія локативності є статичним процесом перебування у певному місці або рухом, що не виходить за межі певного простору, тобто рухом, не пов'язаним з подоланням просторових меж.

Категорія локативності належить до найважливіших функціонально-семантичних категорій, що об'єднують усі різновиди просторових відношень. Вона перебуває у тісному взаємозв'язку зі світосприйняттям людини, оскільки просторові відношення є одними з базових відношень, досягнутих людиною і відображених засобами мови.

У всіх напрямках досліджень, включаючи лінгвістику, категорії простору та локативності є взаємозалежними. Розглядаючи мовну репрезентацію простору, людина найчастіше має на увазі просторові відношення предметів і свою просторову орієнтацію. Визначаючи локалізацію предметів, неможливо абстрагуватися від простору як такого.

У своїх працях О.В. Бондарко трактує категорію локативності як семантичну категорію, що є мовною інтерпретацією мисленнєвої категорії простору, і разом із тим як функціонально-семантичне поле, яке охоплює взаємодіючі між собою у процесі вираження просторових відношень різноманітні засоби певної мови [2, с. 5]. Виходячи з цього визначення, можна зробити припущення, що категорія локативності є вужчою за категорію простору, оскільки позначає місцезнаходження об'єктів (людей, речей, тварин, явищ тощо) у просторовій протяжності.

Грунтуючись на результатах досліджень М.І. Степаненко, означуємо локативність як семантико-синтаксичну категорію, що об'єднує усі різновиди просторового значення, до ознак якого належить «здатність об'єктів бути протяжними, займати місце серед інших об'єктів, розташовуватися один щодо іншого, межувати з іншими об'єктами» [7, с. 10].

Відповідно до окресленої мети проведено дослідження було орієнтоване на виявлення засобів вербалізації категорії локативності у французьких народних чарівних казках. У результаті опрацювання наукового доробку з досліджуваної проблеми визначаємо локативність народної казки як специфічну модель дійсності, історично відтворену оповідачами казок, в якій функціонують певні дійові особи. Така локальна організація оповіді належить до жанрово-творчих ознак народних чарівних казок.

Народні казки відомі кожній людині з раннього дитинства, вони сприяють усвідомленню нею понять добра та зла, хоробрості та малодушності, хитрощів і кмітливості, готовності прийти на допомогу, співчуття, безкорисності, вдячності та поваги. Любов до казок пов'язана з тим, що вони містять споконвічні, нев'яжучі цінності, серед яких задушевність, краса, правдивість, веселість, життєвість, дотепність, дитяча наївність і глибока життєва мудрість.

Як і казки інших народів світу, французькі народні чарівні казки відзначаються специфічною просторовою організацією. Майже кожна з них розпочинається з фіксації місця, де відбуваються події, тобто вербалізації категорії локативності:

La magnificence, le goût et l'abondance régnaient dans son palais; les ministres étaient sages et habiles; les courtisans, vertueux

et attachés; les domestiques, fidèles et laborieux; les écuries, vastes et remplies des plus beaux chevaux du monde, couverts de riches caparaçons: mais ce qui étonnait les étrangers qui venaient admirer ces belles écuries... [8, р. 2].

З наведеного вище фрагмента французької народної чарівної казки "La peau d'âne" стає зрозумілим, що місцем описуваних подій насамперед є *le palais* (палац). Така формула вираження локативності у французьких народних чарівних казках зазвичай використовується з метою початку оповіді та її локалізації у чарівному просторі, позбавленому будь-яких конкретних орієнтирів.

Локативність тексту диференціюють на простір автора (у нашому дослідженні оповідача) і дійової особи, відкритий і закритий, такий, що може розширюватися або звужуватися, абстрактний і конкретний, реально видимий та уявний [9, с. 103–104]. Згідно з цією диференціацією увесь текст аналізованої французької народної чарівної казки можна поділити на кілька локативних (просторових) зон: дійових осіб, реально видиму й уявну. Локативна зона дійових осіб об'єктивована іменниками *le roi, la reine, une fille, l'infante, la jeune princesse, le jeune prince*:

La jeune princesse, remplie de vertu et de pudeur, pensa s'évanouir à cette horrible proposition [8, р. 4].

Реально видима зона досліджуваної французької народної чарівної казки представлена іменниками *le palais* (в якому проживає уся королівська родина) та *la chambre* (яка представлена як власна кімната дочки короля):

La magnificence, le goût et l'abondance régnaient dans son palais ... [8, р. 2].

Elle était confondue; et sous prétexte d'avoir mal aux yeux, elle se retira dans sa chambre où la fée l'attendait, plus honteuse qu'on ne peut dire [8, р. 6].

У наведених фрагментах спостерігаємо приклад поступового звужування особистого простору дійових осіб цієї французької народної чарівної казки. Спочатку категорія локативності вербалізується завдяки використанню іменника *le palais* (палац), а потім – *la chambre* (кімната), тобто має місце звужування просторових меж від досить великих за розміром до обмежених стінами кімнати.

Категорія локативності у французьких народних чарівних казках може бути представлена простором, що розширяється або звужується. Простір, що розширяється, в аналізованій казці представлений іменниками *la terre* (земля) та *une ville* (місто). Щодо простору, що звужується, він об'єктивований лексичними одиницями *la chambre* (кімната) та *un coin de la cuisine* (куток кухні):

Sa chambre était si petite que la queue de cette belle robe ne pouvait pas s'étendre [8, р. 7].

On la mit dans un coin reculé de la cuisine, où elle fut, les premiers jours, en butte aux plaisanteries grossières de la valetaille ... [8, р. 7].

Уявна локативна зона головної дійової особи аналізованої французької народної чарівної казки представлена завдяки використанню лексем *une belle ville* (якесь красиве місто) та *une métairie* (якась ферма):

... elle entra dans une belle ville, à la porte de laquelle était une métairie [8, р. 7].

У народних чарівних казках обов'язково присутні чарівні помічники героїв, які уможливають їх перехід до чужої лока-

ції. Так, з метою уникнення шлюбу зі своїм батьком королівна вирушає до чужого світу. Чарівним помічником у цьому епізоді виступає фея, яка є хрещеною матір'ю королівни. Саме фея радить дівчині змінити свій вигляд, щоб ніхто не зміг упізнати її:

Enveloppez-vous de cette peau, sortez de ce palais, et allez tant que la terre pourra vous porter [8, p. 6].

Як бачимо з наведеного вище фрагмента, фея, яка приходила на допомогу своїй хрещениці у скрутні хвилини життя, порадила юній особі надягти на себе *cette peau* (цю шкіру), щоб ніхто не зміг її впізнати, та йти так далеко, аж поки земля зможе тримати її.

Про локалізацію чужого королівства у цій французькій народній чарівній казці нічого не сказано, окрім того, що дівчина пройшла дуже велику відстань:

Elle alla bien loin, bien loin, encore plus loin, et cherchait partout une place, mais quoique par charité on lui donnât à manger, on la trouvait si crasseuse que personne n'en voulait [8, p. 7].

Подолання великих відстаней дійовими особами народних чарівних казок – одна з умов досягнення ними бажаного результату. У цьому фрагменті категорію локативності увиразнено завдяки вживанню оповідачем прислівників *bien* (дуже), *loin* (далеко), *encore* (ще більше) та *plus* (більше) та дієслова руху *aller* (йти), звернення до яких дозволило передати локально-просторове переміщення дійової особи у казковому просторі.

На думку дослідників народних казок, цьому виду казок притаманні два види локацій у просторі: своя (реальна) та чужа (чарівна, казкова, не своя). Для своєї локації характерними атрибутами є: будинок, ліс, річка, гори, моря, океани тощо. Зав'язка чарівної казки зводиться до того, щоб відправити її героя з дому у чужу локацію з метою виконання якогось завдання чи уникнення чогось недоброго. Опис чужої локації зазвичай зводиться до дескрипції тих місць, де перебуває дійова особа:

Cependant, elle entra dans une belle ville, à la porte de laquelle était une métairie, dont la fermière avait besoin d'un souillon pour laver les torchons, nettoyer les dindons et l'auge des cochons [8, p. 7].

У цьому фрагменті категорія локативності вербалізована шляхом використання іменників *une belle ville* (якесь красиве місто) та *une métairie* (якесь ферма).

Локативність відкритого казкового простору об'єктивована шляхом використання іменників *une ville* (місто) та *une métairie* (ферма):

Cependant, elle entra dans une belle ville, à la porte de laquelle était une métairie, dont la fermière avait besoin d'un souillon pour laver les torchons, nettoyer les dindons et l'auge des cochons [8, p. 7].

Категорія локативності на позначення закритого простору виражена лексемами з просторовою семантикою: *les basses-cours* (птичі двори), *les recoins* (закутки) та *la serrure* (замок):

On offrit à ce jeune prince une collation champêtre qu'il accepta; puis il se mit à parcourir les basses-cours et tous les recoins [8, p. 8].

La curiosité lui fit mettre l'oeil à la serrure; mais que devint-il en apercevant la princesse si belle et si richement vêtue qu'à son air noble et modeste il la prit pour une divinité [8, p. 8].

Завдяки зверненню до названих вище лексичних одиниць оповідач зумів передати поступове зменшення простору, в якому відбуваються описувані події.

Категорія локативності може інтерпретуватися як переміщення або місцезнаходження об'єкта у просторі. З цієї метою оповідачі народних чарівних казок використовують різні тематичні групи дієслів. Передусім це дієслова, що позначають

перебування, знаходження, положення у просторі, а також дієслова на позначення дії, стану, фізичного, зорового і слухового сприйняття.

Усі дієслова перерахованих тематичних груп актуалізують значення статичних просторових відношень у локативному контексті, у тому числі і дієслова руху, якщо рух не виходить за межі певного простору.

Проведене дослідження дозволило виявити у французьких народних чарівних казках дієслова на позначення пересування об'єктів у просторі, серед яких *aller, partir, sortir, revenir, se retirer, s'enfermer* тощо:

Pour cet effet, elle partit la même nuit dans un joli cabriolet attelé d'un gros mouton qui savait tous les chemins [8, p. 5].

Elle était confondue; et sous prétexte d'avoir mal aux yeux, elle se retira dans sa chambre où la fée l'attendait, plus honteuse qu'on ne peut dire [8, p. 6].

Il sortit avec peine de cette allée sombre et obscure, mais ce fut pour s'informer qui était la personne qui demeurait dans cette petite chambre [8, p. 8].

Завдяки зверненню до дієслів руху оповідач казки зміг відтворити пересування її дійових осіб казковим простором, об'єктивувачи таким чином категорію локативності.

Отже, лексичними засобами вербалізації категорії локативності у текстах французьких народних чарівних казок є:

- іменники з локативним значенням, що вказують на місцезнаходження (перебування) об'єкта: *le palais, la chambre, un coin de la cuisine, la basse-cour, le recoin, la serrure* (уможливають вербалізацію категорії локативності на позначення закритого простору) *une ville, une métairie* (об'єктивують локативність відкритого простору);

- прислівники з локативним значенням *bien, loin, encore, plus*, що передають локально-просторове пересування казкових героїв у казковому просторі;

- дієслова на позначення руху у просторі: *aller, partir, sortir, revenir, se retirer, s'enfermer* та інші;

- форми неозначеного артикля *un, une, des* як засіб об'єктивації неозначеного простору, якогось королівства, міста тощо.

Висновки. Як ведуча функціонально-семантична категорія локативність, понятійна співвіднесеність якої пов'язана з казковими об'єктами, визначенням місця описуваних подій, руху об'єктів у казковому просторі, їх межами та розміром, реалізує глобальну властивість мови – принцип відображення.

Виходячи з одержаних у процесі дослідження результатів, можна стверджувати, що завдяки використаним оповідачами мовним засобам, категорія локативності у французьких народних чарівних казках відображає певні варіанти локалізації об'єкта: подієво-ситуативний (місце подій, ситуацій), подієво-динамічний (переміщення об'єктів), предметно-співвідносний (місцезнаходження об'єктів відносно один одного), суб'єктно-орієнтований (місцезнаходження і сприйняття мовця) та параметричний (параметричні особливості об'єктів).

Категорія локативності казкового тексту є його важливим композиційним елементом, який реалізується завдяки зверненню оповідачів до лексичних одиниць із просторовою семантикою. Простір казок надзвичайно великий і безмежний, не має відношення до реального простору, проте тісно пов'язаний із описуваними діями та характеризується постійними змінами.

Виявлені лексичні одиниці з локативною семантикою володіють здатністю передавати культурні смисли, оскільки

просторові уявлення французького народу є частиною його національного менталітету, що знаходить своє відображення засобами мови під час вказівки на членування простору, сприйняття особистісного простору, поділу простору на відкритий / закритий, абстрактний / конкретний, такий, що розширюється / звужується, а також осмислення просторових ситуацій.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у залученні до дослідження німецьких народних чарівних казок із метою проведення порівняння засобів вербалізації категорії локативності на матеріалів двох мов, що належать до різних мовних груп.

Література:

1. Маслова В.А. Лингвокультурология. Москва : Академия, 2001. 208 с.
2. Теория функциональной грамматики. Локативность. Бытийность. Поссесивность. Обусловленность / под ред. А.В. Бондарко. С-Петербург : Наука, 1996. 230 с.
3. Виноградова О.В. Функціонально-семантична категорія локативності в сучасній українській літературній мові : автореф. дис. канд. філол. Наук : 10.02.01. К.: Ін-т укр. мови, 2001. 19 с.
4. Всеволодова М.В., Владимирский Е.Ю. Способы выражения пространственных отношений в современном русском языке. Москва : Либроком, 2009. 288 с.
5. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. Москва : Наука, 1987. 261 с.
6. Українська мова : Енциклопедія / редкол. В.П. Русанівський, О.О. Тараненко, М.П. Зяблюк та ін. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2004. 824 с.
7. Степаненко М.І. Семантична і формально-граматична структура речень із просторовими поширювачами : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. Наук : 10.02.01. Київ, 2004. 40 с.
8. Perrault Ch. Contes de ma mère d'Oye. Paris : Bibebook, 2016. 90 p.
9. Николина Н.А. Филологический анализ текста : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. Москва : Академия, 2003. 256 с.

Shvets T. The means of locative category verbalization in folk French fairy tales

Summary. In the article, the author demonstrates the results of the research devoted to finding out the means of locative category verbalization in folk French fairy tales. The emphasis is on the importance for people of the space as a category of their self-identification in spatial continuum. It was revealed that the results of objective reality perception find its way into the language units. As a result of the conducted research a work definition of locative category in folk fairy tales was formed. According to the article, it is a special model of reality created by tellers where the duration of the events, the location of the objects and their movements are defined.

It was defined that the locative category is a subject of research for native and foreign scientists such as O.V. Bondarko, O.V. Vynohradova, M.V. Vsevolodova, Yu.M. Karaulov and others. In their scientific papers, they interpretate the locative category as a somewhat complex functional semantic category, which demonstrates by language means all the types of spatial meaning and expresses the spatial relations between objects that are reflected in the individuals' consciousness. Study of scientific papers on this problem allowed to learn that it is urgent and could be viewed more.

After the analysis it was found out that in folk French fairy tales the locative category can be differentiated into the narrator's space and the characters' space. The fairy tale space has such features as openness / closeness, abstractiveness / specificity, the ability to widen / tighten.

The means of locative category verbalization in folk French fairy tales are nouns, adverbs and the verbs with locative semantics, as well as the indefinite articles. All the information above allows us to state that the means of locative category verbalization apart from the direct description of the French people's space differentiation, can show the specifics of folk believes reflecting the national mindset.

Key words: locative category, folk French fairy tale, verbal interpretation, cognitive activity, location, space orientation.